

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
БОЛГАРСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

Інститут української мови Національної академії наук України
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні
Національної академії наук України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Інститут літератури Болгарської академії наук
Інститут болгарської мови імені професора Любомира Андрейчина
Болгарської академії наук
Шуменський університет імені Єпископа
Константина Преславського
Науковий центр православної культури і мистецтв
«Святий Архангел Михаїл» (Шумен)

*Присвячено 300-річчю від дня
народження Григорія Сковороди*

МАТЕРІАЛИ
II Міжнародної славистичної конференції,
присвяченої пам'яті
СВЯТИХ КИРИЛА І МЕФОДІЯ

Київ — Софія — Харків — Шумен
Харківське історико-філологічне товариство

18 травня 2022

Матеріали II Міжнародної славистичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія / за заг. ред. О. О. Маленко. Харків – Шумен : ХНПУ; ХІФТ, 2022. 375 с.

Рекомендувала до друку вчена рада Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 5 від 24 червня 2022 року)

ISBN 978-966-1630-55-9

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Редакційна колегія:

Маленко Олена, докт. філол. наук, проф.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Корнієнко Світлана, канд. філол. наук, доц., докторант; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Нестеренко Наталя, канд. філол. наук, доц.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Полозова Олена, канд. філол. наук, доц.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Петришина Ольга, канд. філол. наук, доц.; ТНПУ імені Володимира Гнатюка

Рецензенти:

Нелюба Анатолій, докт. філол. наук, проф.; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Горголюк Ніна, канд. філол. наук, доц., заступник директора з наукової роботи; Інститут української мови НАН України
Кравець Лариса, докт. філол. наук, проф.; Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

У «Матеріалах» уміщено доповіді українських, болгарських, польських, словацьких мовознавців, літературознавців, істориків, педагогів-методистів, магістрів, магістрантів, які взяли участь у II Міжнародній славистичній конференції, присвяченій пам'яті святих Кирила й Мефодія, що відбулася в Харкові 18 травня 2022 року. Питання наукового обговорення висвітлюють основні напрями сучасних досліджень у мовознавстві, літературознавстві, історії, дидактиці.

Для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти всіх рівнів, учителів.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002

© Автори доповідей, 2022

© Дизайн Т. Лисиченко, 2022

Голобородько Костянтин

ДОМІНАНТНІ КОНЦЕПТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ
ПОЕТИЧНОМУ МОВОМИСЛЕННІ 51

Головата Лариса

ЯВИЩЕ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ
МОВЛЕННІ СПОРТОВЦІВ 56

Головченко Марина

ПАРТИКУЛИ ЯК ЗАСІБ СТИЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНСЬКИХ
НАРОДНИХ КАЗКАХ 59

Голтвеницька Маргарита

СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ В ХУДОЖНЬО-ПОЕТИЧНІЙ ОПОВІДІ
ВІКТОРА ТИМЧЕНКА 63

Дрофяк Богдана

ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНІЗМИ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ
РЕЛІГІЙНОГО ДИСКУРСУ: ТЕКСТ ПРОХАННЯ 66

Єрмоленко Світлана

ПЕРЕКЛАД У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ ЯК МЕХАНІЗМ
МІЖКУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ 73

Шієва Донка / Ілієва Донка

SIMPLE SENTENCES WITH RELATIVE SEMANTICS
IN THE NOVEL «CHRONICLE OF THE TIME OF TROUBLES»
BY VERA MUTAFCHIEVA 81

Каруник Катерина

ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ТЕРМІНА *КОЙНЕ*
В СЛОВ'ЯНСЬКОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ 88

Котева Маргарита / Котева Маргарита

ДИАЛЕКТОЛОГІЯТА В ІНТЕРНЕТ 95

ДОМІНАНТНІ КОНЦЕПТИ В СУЧАСНОМУ ПОЕТИЧНОМУ МОВОМИСЛЕННІ

Голобородько Костянтин

*доктор філологічних наук, професор, декан
українського мовно-літературного факультету
імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка,*

*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
konceptikos@gmail.com*

Процеси художньої концептуалізації в мовній картині української поезії активовані з часів Григорія Сковороди й Тараса Шевченка, у творчості яких були закладені важливі для українців ідеї, образи, смисли, що з часом сформувалися в наскрізні концепти. Головними з них є концепти *Україна, мова, народ*, а також буттєві й духовні ціннісні концепти *життя, воля, пісня, віра, любов*. Якщо взяти зріз ретроспекції української поезії, то ці концепти є в художній картині поетів-романтиків харківської та галицької шкіл, Тараса Шевченка, Івана Франка, Павла Грабовського, Лесі Українки, Олександра Олеся; поетів ХХ століття — від Тичини, Рильського, Сосюри, Зерова до шістдесятників; митців 80-90-х років і сьгоднішніх авторів. Тобто маємо і тяглість образів та смислів, втілених у цих концептах, і динаміку їхнього авторського наповнення.

Серед сучасних митців слова, для яких характерна концептуальна організація художнього простору, властива класичній українській поезії, є харківський поет Віктор Бойко, херсонський поет Анатолій Кичинський, київський поет Петро Перебийніс. Що об'єднує цих авторів? Насамперед часовий вимір — усі вони як митці формувалися в 60-70-х роках ХХ ст., але їхня мистецька зрілість припала на часи становлення незалежної України. А також вимір їхньої художньої свідомості, з її цінностями, ключовими образами, провідними мотивами, основні з яких і стали базовими художніми концептами. Творчість цих митців стала об'єктом наукового вивчення в працях молодих харківських лінгвісток Ольги Черненко (дисертація «Концептополе *ДУХОВНІ ЦІННОСТІ* в ідіостилі Віктора Бойка» (2021) та Валерії Белінської (дисертація «Концептосфера *ПРИРОДА* в поетичному словнику Петра Перебийноса та Анатолія Кичинського» (2021).

Дослідниці здійснили аналіз базових художніх концептів у поетичній творчості цих митців, виявили асоціативно-образні й ціннісні компоненти в їхньому художньо-семантичному наповненні.

Розглянемо деякі із цих концептів. Концепт *УКРАЇНА* для Віктора Бойка Україна належить до одних із найважливіших цінностей. Про це свідчить не тільки значний поетичний доробок, але й громадянська позиція майстра слова, який завжди виступав за суверенну, незалежну Україну, якому не байдужа доля рідного краю. У поетичній картині світу В. С. Бойка концепт *УКРАЇНА* найчастотніше репрезентований субстантивами *Україна, держава, батьківщина, Вітчизна, країна, край, земля*. Сміслове ядро концепту становить художньо-семантичний код ***Україна — рідний край***, який охоплює строкату систему словесних образів-асоціатів, структурованих за центричним принципом: *українська земля, природа* (флора й фауна), знакові українські топоніми *Київ, Хрещатик, Опішня, Карпати, Бахмут*; гідроніми *Дніпро, Почайна*. Мають місце й гідроніми-локативи — назви річок *Лопань, Нетеча, Дінець*, які ідентифікують Слобожанщину як українську землю. Доповнює й конкретизує поетичний образ Слобожанщини й перифраз *Дике поле*, з актуалізованою семантикою роздолля, вільної вдачі слобожанців [Черненко, 2021].

Ціннісний модус цих образів, що є складниками концепту *УКРАЇНА*, одновимірний, позитивно конотований, що цілком логічно, проте є певна конотативна амбівалентність цих моделей, зокрема в контекстах, де йдеться про екологічні проблеми, про загрози українській природі. Символом екологічної травми України є топонім *Чорнобиль*, який у вузькому контексті асоціюється з лихом тоталітарним: «*А там за чорнобривцями — Чорнобиль. / А там за солов'ями — Соловки*» [Бойко: Планида, 1994, с. 5]. Привертає увагу прийом звукопису, де аудіально зближені образи *чорнобривці — Чорнобиль, солов'ї — Соловки*. Автор апелює до традиційних українських символів, адже чорнобривці та солов'ї в українській лінгвокультурі уособлюють родину, рідну оселю, рідний край. Своєрідними контекстуальними антонімами до цих символів є топоніми *Чорнобиль* та *Соловки*, що у своїй семантичній структурі містять пейоративний компонент, оскільки у мовній свідомості українців асоціюються з катастрофою й репресіями тоталітарного режиму [Черненко, 2021].

Окрім денотативного наповнення змісту концепту *УКРАЇНА*, об'єктивованого словами із семантикою конкретності, маємо й метафізичні смислові коди, це, зокрема, аксіологійний складник, пов'язаний із духовними цінностями українців: Україна — свобода; воля; Україна — віра; Україна — незламність; Україна — героїчна історія; Україна — національна ідея. Взагалі, як зазначає С. Я. Ермоленко, «поетичні тексти про Україну можна розглядати як вербалізацію наскрізної національної ідеї, утіленої в лексико-асоціативному полі «Україна» і у відповідному концепті [Ермоленко, 2009, с. 20].

Загалом концепт *УКРАЇНА* майже в усіх названих поетів у своїй структурі актуалізує насамперед розуміння України як рідного краю, рідної землі, з відповідними лінгволандшафтними кодами: *степ, поле, байрак, ліс, гай, долина, гори, полонини, джерела, річка, озеро*. Так само традиційним складником змісту концепту Україна є лінгвофітонімні коди *тополя, верба, ясен, калина, береза*; лінгвозоонімні коди: *зозуля, соловей, чайка, сокіл*, що свідчить про тяглість в українській літературній поезії народнопісенних художніх символів. Рідний край з його щедрою природою, звичним мирним буттям, народними традиціями — це справжня цінність; добро. Це Батьківщина. Тож дуже актуально звучать сьогодні слова Віктора Бойка, які кожен з українців зрозумів й пережив зараз у скрутний час російської агресії:

Батьківщина там, де добре, —

Є у нас на це причина...

Недосяжний застиг обрій...

Добре там, де Батьківщина!

[Бойко : Забілили сніги, с. 67].

Одним із важливих для української лінгвосвідомості є концепт *МОВА* в його образних модифікаціях *українська мова, рідна мова, материнська мова, калинова мова, солов'їна мова, джерельна мова*. Витоки цього концепту — у поетичному доробку представників галицької школи романтизму, літературного угруповання «Руська трійця», які заклали початок осмислення проблеми української мови в українському бутті [Маленко, 2011]. Чим є рідна мова для ментального лінгвокоду народу й загалом нації? — це питання бентежило поетів-романтиків, бентежить українців і зараз.

Так сталося, що історичний шлях української мови є драматичним, не простим у торуванні своєї долі й долі України. Тому майже в кожного українського поета актуальною є тема рідної мови. Мова є тим універсальним засобом, що здатний не тільки фіксувати думки й почуття інших людей, але й акумулювати й репрезентувати ментальну й культурну інформацію. Сміслові ядро концепту *МОВА* в поетичній картині Бойка, Кичинського, Перебийноса становить художньо-семантичне наповнення: *мова — народ, мова — життя, мова — духовна сила, мова — зброя; мова — поезія, мова — вічність, мова — національна пам'ять* [Черненко, 2021; Белінська, 2021]. Наприклад, у Віктора Бойка: *Якої мови, якої віри, / ніхто не скаже, ніхто не зна; або Найліпша зброя — слово, Богом дане; Мови — вічні, як вітри мандрівні.*

Щодо вербальної реалізації, то концепт *МОВА* найчастіше виражений у поетичних котекстах ключовим словом-іменем *мова*, а також за допомогою лексем із семантикою говоріння, мовлення, зокрема: субстантиви *балаканина, говір, говірка, наріччя, діалект, мовлення, слово*; вербативи *казати, говорити, вимовляти, висловлювати, питати, відповідати, розмовляти, бесідувати, розповідати, кричати, шепотіти.*

Також до репрезентантів концепту *МОВА* в сучасному поетичному мовомисленні уналежнюємо терміни лінгвістичної науки: назви розділових знаків, звуки й літери, фонетичні, граматичні, стилістичні терміни й поняття. На сьогодні ці лексичні моделі набувають дедалі більшої тестотвірної й сенсотвірної продуктивності, особливо в поетів модерного спрямування, зокрема Юрія Андруховича, Оксани Забужко, Віктора Неборака, Костянтина Москальця, Ігоря Римарука, Сергія Жадана.

Центром термінологійної концептуалізації мови є поняття *СЛОВО*, яке дорівнює ідеї божественної суті: *слово — істина, логос, першопричина, безкінечність, отже, вічність.* Костянтин Москалець, осмислюючи слово у вимірі його вічності й безкінечності, декларує: *Слово — рефлексія, / якій не буде кінця; / як неможливо знайти останнє число, так неможливо знайти останнє слово* [Москалець, 1998]. Ці екзистенційні виміри мови й слова визначають розуміння їхньої сутності як вагомих буттєвих основ, що було осмислено Хайдеггером у його фразі «Мова — оселя буття людини».

Висновкуючи, можна сказати, що сучасне українське поетичне мовомислення в його концептуальних вимірах доводить тяглість традицій і продуктивність новацій, але стрижневими для української поезії є ключові концепти — *УКРАЇНА* й *МОВА*, актуальність яких підтверджує й наше сьогодні, адже ми всі зараз чітко усвідомлюємо й розуміємо дихотомію: *Україна — українська мова*. Буде наша мова, буде наш народ, буде Україна.

Література

1. Белінська В. Є. Концептосфера *ПРИРОДА* в поетичному словнику Петра Перебийноса та Анатолія Кичинського : дис. ... докт. філософії. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. 230 с.
2. Бойко В. С. Планида (Книга віршів). Харків : МП «Видавець», 1994. 147 с.
3. Бойко В. С. Забілили сніги: Вірші. Харків : Майдан, 2019. 258 с.
4. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. Київ : Ін-т української мови НАН України, 2009. 352 с.
5. Маленко О. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну) : [монографія]. Харків : ХНПУ; ХІФТ, 2011. С. 210–222.
6. Москалець К. Плерома: часопис з проблем культурології, теорії мистецтва, філософії : Проект «Повернення деміургів». Івано-Франківськ : «Лілея – НВ», 1998. Випуск 3. С. 201–207.
7. Черненко О. І. Концептополе *ДУХОВНІ ЦІННОСТІ* в ідіостилі Віктора Бойка : дис. ... докт. філософії. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. 246 с.

Голобородько Костянтин. ДОМИНАНТНИ КОНЦЕПТИ В СЬВРЕМЕННОТО ПОЕТИЧЕСКО МИСЛЕНЕ